

ПРОБЛЕМИ МОТИВАЦІЇ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

На сучасному етапі розвитку суспільства, під час глобалізації усіх сфер суспільних відносин відбувається підвищення уваги до вивчення іноземної мови, і проблема мотивації в навчанні іноземної мови стає досить актуальною. Процес глобалізації означає, що все більшого значення набуває роль особистих контактів людей, а відповідно, і вербальної комунікації, у тому числі й міжнаціональної, яка потребує знання іноземної мови [1].

На наш погляд, на особливу увагу заслуговує питання про мотивацію навчання іноземній мові. Управління мотивацією під час навчання іноземної мови є однією з головних проблем методики викладання. Іноземна мова як навчальна дисципліна має ряд специфічних особливостей, і одна з них – це оволодіння іноземною мовою шляхом навчання умінню спілкування на іноземній мові. В умовах сьогодення актуальність вивчення іноземної мови не підлягає сумніву, оскільки нова політична обстановка, розширення міжнародного співробітництва і міжнародних контактів, проведення у вищих навчальних закладах конференцій за участю іноземців вимагають від студентів більш глибокого знання іноземної мови.

Сьогодні знання іноземної мови вже стає як обов'язковим компонентом професійної діяльності, так і забезпечує людині більш повноцінне і цікаве проведення дозвілля. Визнаючи провідну роль мотивації в навчанні іноземної мови студентів, викладачеві необхідно чітко уявляти собі способи і прийоми її формування в умовах певного вищого навчального закладу. Тому вважають невірним спрощувати розуміння мотивації під час розгляду проблем її розвитку та пошуку шляхів її формування, адже формування мотивів – це, насамперед, створення умов для прояву внутрішніх спонукань до навчання, усвідомлення їх самими студентами та подальшого саморозвитку мотиваційно-ціннісної сфери студентів. Тим часом, при оволодінні іншомовною культурою, цікаво з'ясувати, які саме мотиви спонукають студента до здійснення діяльності. Як відомо, передача знань від викладача до студента не може бути ефективною без діяльності самого учня, тому мотивація навчання є необхідною складовою в процесі успішного оволодіння іноземною мовою [4].

Усе вищезазначене суттєво підвищує престиж предмета «іноземна мова», і поняття мотивації виходить на передній план. Мотивацію засвоєння іноземної мови можна вважати одним з найважливіших факторів, що стимулюють процес іншомовного мовленнєвого спілкування. Проблема мотивації існує в навчанні будь-якому предмету, але особливо гостро вона виявляється під час вивчення іноземної мови, оскільки вивчення саме цього предмета вимагає від студента наявності певної бази і спеціальних комунікативних здібностей. Зазвичай це

викликає в студентів певні труднощі і мотивація зменшується. Тому, якщо вважати мотивацію однією з найважливіших рухомих сил у вивченні іноземної мови, слід підкреслити, що мотиви відносяться до внутрішньої сфери особистості і визначаються її внутрішніми спонуканнями. Звідси всі труднощі щодо виклику мотивації ззовні, адже людина буде в змозі вивчити іноземну мову лише за умови, що сама відчуватиме необхідність у цьому, або, інакше кажучи, буде замотивована.

У зв'язку з цим перед викладачем стоїть нелегка задача створити умови іншомовного спілкування в процесі навчання іноземній мові, які були б максимально наближені до природних умов. Сучасні психологи і педагоги одноставно висловлюють думку про те, що якість виконання діяльності та її результат залежать, передусім, від понукання і потреб окремого індивіда, його мотивації. Саме мотивація викликає цілеспрямовану активність людини, яка визначає вибір засобів і прийомів, їх впорядкування з метою досягнення цілей. Результати, які представлені в науковій літературі (В. Асєєв, О. Леонтьєв, М. Магомед-Емінов та ін.), засвідчують наявність значних проблем щодо забезпечення умов формування мотивації навчальної діяльності студентів. І незважаючи на те, що сучасні, як вітчизняні, так і зарубіжні психологи мають певні напрацювання в галузі теоретичних основ мотивації, загальних уявлень про її механізми, взаємозв'язок мотивації з навчальною діяльністю, а також її вплив на ефективність освоєння знань, проблема забезпечення цілеспрямованості формування мотивів у студентів залишається при цьому недостатньо розкритою.

Мотивація є однією з фундаментальних проблем, як у вітчизняній, так і в зарубіжній психології. Її значущість для розробки сучасної психології пов'язана з аналізом джерел активності людини, спонукальних сил її діяльності, поведінки. Відповідь на питання, що спонукає людину до діяльності, який мотив, «заради чого» вона її здійснює, є основою її адекватної інтерпретації. У загальному плані мотив – це те, що визначає, стимулює, спонукає людину до вчинення будь-якої дії, що включена в обумовлену цим мотивом діяльність. Основним методологічним принципом, що визначає дослідження мотиваційної сфери у вітчизняній психології, є положення про єдність динамічної та змістовної сторін мотивації. Активна розробка цього принципу пов'язана з дослідженням таких проблем, як співвідношення смислу і значення (О. Леонтьєв), система відносин людини (В. Мясіщев), інтеграція спонукань та їх смисловий контекст (С. Рубінштейн), орієнтування в діяльності (П. Гальперін) спрямованість особистості та динаміка поведінки (Л. Божович, В. Чудновський) та ін.

Як відомо, мотивація (від lat. «movere») – спонукання до дії, динамічний процес фізіологічного та психологічного плану, який керує поведінкою людини, визначає його спрямованість, організованість, активність та усталеність; здібність людини задовольняти свої потреби у дії.

Пошук шляхів вирішення питання про мотивацію навчання стає можливим у плані досліджень напрямку, де вивчаються психологічні основи мотивації. На думку І. Зимньої, мотив - це те, що пояснює характер даної

мовленнєвої дії, тоді як комунікативний намір висловлює те, яку комунікативну ціль переслідує той, хто говорить, плануючи ту чи іншу форму впливу на того, хто слухає [4].

Багато дослідників, вивчаючи характер спонукальних сил особистості і способи їх регуляції у навчанні, встановили різноманіття мотиваційної сфери людини, її складну структуру. По-перше, на неї можуть впливати соціальні мотиви, які визначаються потребами суспільства. Вони складають у своїй сукупності зовнішню мотивацію, яка існує у двох різновидах: як широка соціальна і вузькоособистісна мотивація. По-друге, на мотиваційно-спонукальну сферу людини може впливати і характер діяльності. Це так звана внутрішня мотивація, і її підвидом є мотивація успішності. Зовнішня і внутрішня мотивація можуть мати позитивний і негативний характер [3]. Розглянемо основні різновиди внутрішньої мотивації людини стосовно навчання іноземної мови. Комунікативний різновид внутрішньої мотивації прийнято вважати за основний, тому що комунікативність – це перша і природна потреба людини, яка вивчає іноземну мову. Спеціально проведені соціологічні опитування свідчать про те, що незалежно від віку й соціального статусу всі студенти усвідомлено й однодушно формулюють свої потреби як суто комунікативні, а саме: говорити на іноземній мові з колегами, друзями, вміти читати з метою розширення кругогляду, як з професійною ціллю, так і для власного задоволення, писати на іноземній мові друзям, колегам. Однак, незважаючи на таку виражену зацікавленість до спілкування іноземною мовою з боку студентів, саме цей тип мотивації буває трудніше за все зберегти. Це відбувається тому, що під час оволодіння іноземною мовою в атмосфері рідної іноземна мова з'являється як штучний засіб спілкування. Усі так звані «природні ситуації», що використовуються під час навчання, мають, по суті, штучний характер.

Наступним різновидом внутрішньої мотивації слід вважати лінгвопізнавальну, яка полягає в позитивному ставленні студентів до самої «мовної матерії», до вивчення основних якостей мовних знаків. Можливі два шляхи її формування: опосередкований, тобто через комунікативну мотивацію, і безпосередній, шляхом стимулювання пошукової діяльності студентів у мовному матеріалі.

Для того, щоб викликати інтерес студентів до мовного «будівного матеріалу», слід, по-перше: звести до мінімуму часовий розрив у роботі над мовним матеріалом і його застосуванням у мовленні, для того, щоб учні бачили мовленнєву перспективу його застосування; по-друге: слід надавати настанові, що стосується роботи над мовним матеріалом, цілеспрямований мовний характер («це буде потрібне нам для...» і т.п.), так формується мовна перспектива; по-третє, мовний матеріал, який підлягає засвоєнню на занятті, слід орієнтувати на якусь одну тематичну область, оскільки різні теми вносять плутанину в ситуацію та негативно впливають на мовлення. Важливим різновидом внутрішньої мотивації є також інструментальна мотивація, тобто мотивація, яка випливає з позитивного ставлення студентів до певних видів роботи. Відомо, що педагогічний ефект може бути досягнутий більшою мірою

в результаті власної активності студентів, і його неможливо отримати у формі нейтрально-пасивного сприйняття. Необхідно озброїти студентів певними прийомами самостійного оволодіння іноземною мовою так, щоб їх раціональний смисл відчувався і імпонував їм.

Сучасні дослідники вважають, що вміння вчитися – це основний продукт всякої навчальної діяльності. Так, формування вмінь самомотивації і самонавчання (тобто набуття здатності вчитися з інтересом) – це складова частина усіх цілей навчання іноземної мови, а не щось додаткове. Інакше кажучи, володіння спілкуванням іноземною мовою передбачає розвиток інтелектуальних вмінь, які не тільки дозволяють творчо і плідно здійснювати усне і письмове спілкування іноземною мовою, але й мають «самоцінність» в плані освіти і самоосвіти студентів, під час реалізації принципу безперервного навчання [2].

У процесі навчання дуже важливу роль відіграє рівень професійно-педагогічного спілкування викладача. На думку І. Зимньої, «...розкутість, відсутність страху, радісне ставлення до вчителя, навчання, прагнення до доброзичливого взаєморозуміння в групі – результат обраного вчителем правильного стилю спілкування» [2]. Автор також зауважує, що як би змістовно і методично вірно не був організований сам навчальний процес, він може бути зведений нанівець при неадекватному стилі педагогічного спілкування.

Навчальна мотивація, як і будь-який інший її вид, має певну систему, характеризується спрямованістю, стійкістю і динамічністю. Як вважає А. Маркова, мотивація навчання складається з ряду спонукань, що постійно змінюються, вступають у нові відносини [3]. Під час аналізу мотивації стоїть складне завдання визначити не тільки домінуючий збудник (мотив), але й облік всієї структури мотиваційної сфери людини. Розглядаючи цю сферу стосовно навчання, А. Маркова підкреслює ієрархічність її будови. У структурі мотивації навчання, інтерес посідає важливе місце. Інтерес, згідно з А. Марковою, «може бути широким, плануючим, результативним, процесуально-змістовним, навчально-пізнавальним, і вищий рівень – це перетворюючий інтерес» [4]. У своєму дослідженні структури мотивації Б. Додонов виділяє чотири її структурні компоненти: задоволення від діяльності; значущість для особистості безпосереднього результату діяльності; «мотивуюча» сила винагороди за діяльність; примусовий тиск на особистість [2]. Перший структурний компонент умовно називають «гедонічною» складовою мотивації, інші три – цільовими її складовими. Разом з тим перший і другий виявляють спрямованість, орієнтацію на саму діяльність (її процес і результат), будучи внутрішніми по відношенню до неї, а третій і четвертий – фіксують зовнішні (як негативні, так і позитивні) по відношенню до діяльності чинники впливу. Деякі дослідники підкреслюють, що в питанні формування мотивації щодо вивчення іноземної мови доцільно спиратися виключно на внутрішню мотивацію, тобто таку, де стимули до навчання породжуються саме тим, хто навчається, і діяльність починає виконуватися заради її власного змісту. Така висока позитивна внутрішня мотивація в навчанні іноземних мов виникає в тому випадку, коли процес оволодіння мовою має для тих, хто навчається,

особистісну значущість, яка, у свою чергу, є результатом формування перспективної та процесуальної мотивації.

Р. Гарднер вважає, що тільки при наявності сформованої інтегративної мотивації можливий реальний успіх у вивченні іноземної мови, оскільки неможливо досягти успіху в оволодінні тим, що викликає байдужість, а тим більше тим, що не подобається. Однак задля того, щоб позитивне ставлення до мови певного народу та культури виникло, навряд чи можна знайти інший шлях, ніж забезпечення позитивних емоцій тих, хто навчається, у самому навчальному процесі. Дуже часто навіть добре розроблені сучасні методики навчання іноземної мови виявляються низько ефективними, якщо вони застосовуються в процесі навчання в умовах виникнення негативних емоцій з боку студентів. Так, студенти, які вивчають іноземну мову в неможливо вищій, як правило, на заняттях перебувають в таких діаметрально протилежних психічних станах: стан нудьги або стан тривожності. Наприклад, на заняттях з іноземної мови нудьгують студенти, які не вмотивовані до вивчення іноземної мови та далекі від прагнення оволодіти іноземною мовою на комунікативно достатньому рівні, а тривожність відчувають ті, хто бояться помилитися, невпевнені в собі, мають великий психологічний бар'єр, але при цьому ще не втратили бажання оволодіти іноземною мовою. Звичайно, усі вищезазначені різновиди мотивації виступають як головні сили спонукання людини в навчанні іноземної мови. Відомо, що висока мотивація є ознакою ефективної діяльності людини. Разом з тим, слід пам'ятати, що якщо рівень мотивації є занадто високим, то при цьому відповідно збільшуються рівні активності і напруги, внаслідок чого може зменшуватися якість засвоєння навчального матеріалу. Таким чином, високий рівень мотивації неминуче викликає небажані емоційні реакції. Тому важливою задачею стає досягнення такого оптимального рівня мотивації навчання в студентів, при якому отримання позитивних емоцій від самого процесу навчання буде поєднуватися з високою ефективністю засвоєння знань.

Список використаних джерел

1. Тарнопольський О.Б. Методика навчання студентів вищих навчальних закладів письма англійською мовою / Тарнопольський О.Б., Кожушко С.П. – Вінниця: Нова книга, 2008. – 287 с.
2. Якобсон П. М. Психологические проблемы мотивации поведения человека / Якобсон П. М. – М.: Просвещение, 1988. – 224 с.
3. Dornyei Z. Motivation and Motivating in the Foreign Language Classroom / Z. Dornyei // The Modern Language Journal. – 1994. – № 3. – P. 273–284.
4. Gardner R. C. Social Psychology and Second Language Learning: The Role of Attitudes and Motivation / Gardner R. C. – London: Edward Arnold, 1985. – 355 p.